

LA SITUACIÓ DE LA LLENGUA ARAGONESA: ESTANDARDITZACIÓ, REVITALITZACIÓ LINGÜÍSTICA I ESCENARIS DE FUTUR*

Marc Flores**

Resum

En aquest treball s'ofereix una descripció de la situació actual de l'aragonès que fa atenció a les possibilitats d'estandarditzar-lo. Tenint en compte que l'estandardització sovint és l'estratègia de revitalització lingüística per defecte, i amb l'objectiu de contribuir a canalitzar els esforços revitalitzadors cap a aquelles estratègies amb més possibilitats d'èxit, la present descripció se centra en tres factors crucials a l'hora d'estandarditzar amb èxit qualsevol varietat: 1) el factor econòmic i demogràfic; 2) el marc polític i jurídic, i 3) els actors polítics en pro de l'estandardització. La descripció conclou amb una anàlisi de l'escenari polític que s'ha obert amb les eleccions autonòmiques de l'Aragó del 26 de maig de 2019, amb la intenció de poder esbossar els escenaris de futur per a l'aragonès. Així doncs, s'hi analitza el context sociopolític de l'aragonès per tal de discernir si la seva estandardització és la millor estratègia de revitalització lingüística per a l'aragonès i s'hi conclou que el futur de la llengua implica donar prioritat a altres estratègies revitalitzadores i treballar a partir dels consensos existents, que no inclouen l'estàndard.

Paraules clau: estandardització lingüística; revitalització lingüística; llengües minoritzades; llengües amenaçades; substitució lingüística; llengua aragonesa.

THE STATUS OF THE ARAGONESE LANGUAGE: STANDARDISATION, LINGUISTIC REVITALISATION AND FUTURE PROSPECTS

Abstract

This paper provides a description of the current status of Aragonese, with a particular emphasis on the possibilities of standardising it. Bearing in mind the fact that standardisation is often the default strategy for revitalising a language, in the aim of helping focus efforts in this regard on those strategies with the greatest chance of success, said description pays particular attention to three key factors for successfully standardising any variety: 1) the economic and demographic factor; 2) the political and legal framework, and 3) the political players in pursuit of standardisation. This description concludes with an analysis of the political scenario opened up by Aragon's autonomous community elections of 26 May 2019, with the aim of being in a position to sketch out some future scenarios for Aragonese. It therefore analyses Aragonese's socio-political context in order to judge whether standardisation is the best strategy for revitalising the language, and concludes that its future depends on prioritising other revitalisation strategies and working upon the basis of existing consensuses, which do not encompass standard Aragonese.

Keywords: language standardisation; language revitalisation; minority languages; endangered languages; language shift; Aragonese language.

* El present treball és una versió actualitzada del TFM defensat el juliol de 2019 dins del marc del Màster en Lingüística Teòrica i Aplicada de la UPF, davant del tribunal format per Brian Mott, Mario Bisiada i Joan Costa Carreras. Gràcies a la tutorització del darrer i als comentaris del primer i del segon, he pogut millorar el meu treball, que m'he vist amb forces de publicar arran de la recomanació de tots tres de fer-ho. Per descomptat, les visions que hi expresso són exclusivament meves, així com qualsevol error.

** Marc Flores, doctorand al departament de Near Eastern Studies de la Johns Hopkins University. mflore29@jhu.edu

Citació recomanada: Flores, Marc. (2019). La situació de la llengua aragonesa: estandardització, revitalització lingüística i escenaris de futur. *Revista de Llengua i Dret, Journal of Language and Law*, 72, 343-353. <https://doi.org/10.2436/rld.i72.2019.3349>

Sumari

1 Introducció

2 El factor econòmic i demogràfic

3 El marc jurídic i polític

4 Els actors polítics en pro de l'aragonès

4.1 Associacionisme i parlants patrimonials

4.2 Partits polítics

5 Conclusions

Referències bibliogràfiques

1 Introducció

L'aragonès, parlat principalment a l'Alt Aragó, és la llengua romànica més amenaçada de totes (López Susín, 2013: 159; Eito i Marcuello, 2019: 8; vid. Moseley, 2010). Segons el cens coordinat per Llera (2001), 10.137 (7,8%) dels 129.964 habitants de l'Alt Aragó declaren que tenen l'aragonès com a L1, mentre que 111.639 (85,9%) indiquen el castellà com a tal i 6.368 (4,9%) tant el castellà com l'aragonès (Llera, 2001, citat a Campos Bandrés, 2018: 41).¹ Pel que fa al coneixement de la llengua, el cens revela que 24.172 persones (18,6%) entenen i parlen l'aragonès, 34.830 (26,8%) només l'entenen i 70.570 (54,3%) ni l'entenen ni el parlen (Llera, 2001, citat a Campos Bandrés, 2018: 42). Així doncs, el procés de substitució lingüística està molt avançat, fins al punt que la zona aragonesòfona es limita a les valls pirinenques i prepirinenques de l'Alt Aragó on es van formar els dialectes constitutius (Tomàs, 2006: 2). Avui dia, la Ribagorça és el lloc on l'aragonès té més vitalitat amb diferència, amb un 20% de persones que el parlen, seguit del Sobrarb amb un 10% (López Susín, 2018: 216). També és interessant destacar que un 58,7% dels parlants considerava que el 2011 l'aragonès es parlava menys (Llera, 2001: 169).

Sens dubte, el pessimisme respecte a les perspectives de l'aragonès va lligat al fet que la transmissió intergeneracional de la llengua es podia donar pràcticament per trencada ja el 2001 (Campos Bandrés, 2018: 43): l'aragonès només es transmet als fills en un 62% de les famílies, del qual un 21% juntament amb el castellà (López Susín, 2018: 217). Per tant, l'aragonès només es transmet de manera monolingüe en un 41% dels casos, un clar senyal que estem davant d'un procés de substitució lingüística "implacable" (Eito i Marcuello, 2019: 22). Dit més cruament, l'aragonès perd la meitat dels seus parlants en cada relleu generacional (López Susín 2018: 219). Per si no n'hi hagués prou, a això s'hi suma que l'ús de l'aragonès és gairebé inexistent a la vida pública (López Susín, 2018: 220) i que les persones que només utilitzen l'aragonès o més l'aragonès que el castellà en les relacions familiars tan sols sumen el 6,1% de la població (Llera, 2001: 138), la immensa majoria de les quals té més de 60 anys (Llera, 2001: 140). També destaca la manca de referents cultes per a la llengua, ja que aquells que més l'empren declaren que són de classe baixa (8,2%) o de classe mitjana-baixa (8,9%).

Davant d'aquesta situació d'emergència lingüística, aquells que treballen en pro de la revitalització de l'aragonès no es poden permetre fer cap pas en fals. Els esforços s'han de concentrar en les estratègies que puguin tenir més èxit, la qual cosa depèn en última instància de la coherència entre les metes de revitalització fixades i les actituds lingüístiques dels parlants, és a dir, els anhels, aspiracions, inquietuds i creences que tenen respecte a la seva llengua (Campos Bandrés, 2018: 15). Tenint en compte que l'estandardització sovint és l'estratègia de revitalització lingüística per defecte, en aquest article s'ofereix una descripció de la situació actual de l'aragonès que fa atenció a les possibilitats d'estandarditzar-lo. Amb l'objectiu de contribuir a canalitzar els esforços revitalitzadors cap a aquelles estratègies amb més possibilitats d'èxit, aquesta descripció se centra en tres factors crucials a l'hora d'estandarditzar amb èxit qualsevol varietat, tot i que no són els únics: 1) el factor econòmic i demogràfic; 2) el marc polític i jurídic, i 3) els actors polítics en pro de l'estandardització. La descripció conclou amb una anàlisi de l'escenari polític que s'ha obert amb les eleccions autonòmiques de l'Aragó del 26 de maig de 2019, amb la intenció de poder esbossar els escenaris de futur per a l'aragonès.

2 El factor econòmic i demogràfic

No cal dir-ho, l'Alt Aragó, part de l'Estat espanyol, està plenament integrat en el sistema polític i socioeconòmic modern. Dit això, l'estructura econòmica de l'Alt Aragó no afavoreix la necessitat d'una llengua estàndard, ja que les relacions socials que s'hi emmarquen són eminentment primàries. Això es palesa en el fet que un 58,5% del valor agregat brut (VAB) de l'economia altaragonesa està vinculat al sector de serveis,² el qual

¹ López Susín, director general de Política Lingüística de l'Aragó, probablement amb dades més actualitzades, fa constar 8.425 (5,23%) que el saben parlar, 14.924 (9,4%) que l'entenen (incloent-hi els que el parlen), a més de 14.045 persones que l'entenen o el parlen fora de les zones tradicionals de l'idioma, sobre una població total de 159.000 (López Susín, 2018: 216). Reyes, Gimeno, Montañés et al. (2017) fan constar 25.556 persones que el parlen i 44.439 que l'entenen, respectivament l'1,9% i el 3,3% sobre la població total d'Aragó. Com que aquestes dades han estat extrapolades a partir dels formularis usats per fer el cens de població de 2011, on no es defineix què són aquestes dues competències lingüístiques, les dades de Llera (2001) i de López Susín (2018) són més fiables.

² Font: [Institut Nacional d'Estadística](#). Aquestes i la resta de dades econòmiques es refereixen al 2010.

ocupa un 61,84% de la població.³ Dins del sector terciari, el comerç destaca com l'activitat econòmica més important, majoritàriament minorista i vinculat amb l'alimentació, la llar, el vestit i el calçat; li segueix el turisme i l'hostaleria. D'altra banda, l'agricultura i la ramaderia representen gairebé el 12% del VAB i ocupen el 14,14% de la població, mentre que la indústria representa el 15,41% del VAB i la construcció el 12,52%, que ocupen el 14,8% i el 9,21% de la població respectivament. Amb aquestes dades, es constata que les relacions socials que aquest tipus de feines generen —generalment no qualificades—,⁴ a les botigues, a l'obra, al camp i a les fàbriques, cadascú les pot establir fent ús del dialecte aragonès propi sense necessitat de fer ús d'una llengua estàndard per a la intercomunicació.

Segonament, cal tenir en compte que la dimensió dels grups lingüístics, pel que implica econòmicament i política, també té pes en la possibilitat d'establir un estàndard. Una comunitat petita com l'altaronesa (129.964 habitants), per no parlar de l'aragonesòfona (10.137 parlants), rarament pot tenir capacitat d'influència i mitjans de pressió sobre el 1.313.463 d'aragonesos, la majoria dels quals són castellanoparlants, i sobre un centre de poder castellanitzat des de fa segles com és Saragossa. Tanmateix, l'existència d'actors polítics favorables a l'estandardització i, més generalment, a la revitalització de l'aragonès, ha forçat el centre polític d'Aragó a fer certes concessions a les minories aragonesòfones i catalanòfones. Així doncs, la feina d'aquests actors, que individuarem més avall, ha obert la possibilitat de desenvolupar un marc sociopolític més favorable per a la creació d'un estàndard i la revitalització de l'aragonès.

3 El marc jurídic i polític

Nominalment, tots els estatus d'autonomia que ha tingut l'Aragó en reconeixen la realitat lingüística i garanteixen la protecció d'aquesta realitat lingüística. Al primer estatut, de 1982, s'hi afirma que “las diversas modalidades lingüísticas” d'Aragó gaudiran de protecció com a part del patrimoni cultural i històric, tot i que no defineix quines són aquestes varietats (López Susín, 2018: 212). En canvi, l'estatut de 1996 parlava de *llengües d'Aragó*, sense definir quines són, i animava el govern a aprovar una llei per garantir-ne l'ensenyament i els drets dels parlants (López Susín, 2018: 212). Tanmateix, malgrat que el marc jurídic permetia i animava a legislar sobre la protecció del patrimoni lingüístic aragonès, encara que de manera força ambigua, els successius governs de l'Aragó no van promoure cap iniciativa al respecte, sinó una “no política” lingüística, fent prevaldre un “modelo de políticas donde priman unas ocasiones es (sic) la desidia, otras la pereza institucional, [...] a modo de políticas de baja intensidad y de intervención mínima” (Eito i Marcuello, 2019: 18). És en aquest context infaust, de desemparament i menysteniment institucional i polític, que l'*aragonés común* del Consello d'a Fabla Aragonesa (CFA) s'ha desenvolupat (Tomàs, 2006: 7-13). Sens dubte, un context molt contrari a l'estandardització que aquesta associació veu com a única via per preservar la llengua aragonesa, tal com els seus integrants expressaren al II Congreso de l'Aragonés celebrat el 2006 (Tomàs, 2006: 19).

El nou text estatuari del 2007, aprovat per un ampli consens amb els vots del Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE), Partit Popular (PP), Partido Aragonés (PAR), Izquierda Unida (IU) i l'abstenció de la Chunta Aragonesista (CHA), actualment en vigor, encetà una nova etapa que ha resultat en l'aprovació de dues lleis de llengües. Al text s'hi diu que “las lenguas y modalidades propias de Aragón constituyen una de las manifestaciones más destacadas del patrimonio histórico y cultural aragonés”, tot animant novament els governs a aprovar una llei per, en paraules de López Susín, “regular los derechos de los hablantes, promover la protección, recuperación, enseñanza, promoción y difusión del patrimonio lingüístico y favorecer el uso de las lenguas propias en las relaciones con la Administración pública” (López Susín, 2018: 213); també, que garanteixi que cap parlant sigui discriminat per raó de llengua (López Susín, 2018: 213). Aquesta vegada, els parlamentaris concretaren el que es va establir en l'estatut en la Llei de llengües del 2009,⁵ amb els vots del PSOE i CHA i amb l'oposició de PP, PAR i IU, la qual reconeixia l'aragonès i el català com a llengües històriques de l'Aragó (López Susín, 2018: 213). Emperò, aquesta llei fou derogada per la Llei de llengües

³ [Afiiliats Seguretat Social. Ministeri de Treball, 2010.](#)

⁴ El cens de Llera (2001: 17) és força indicatiu: el 54,8% de la mostra només tenen estudis primaris; el 10,8%, formació professional; el 16,5%, estudis secundaris; i el 17,2%, estudis superiors.

⁵ Consultable [aquí](#).

del 2013,⁶ impulsada pel nou govern PP-PAR (2011-2015) i coneguda per haver-s'hi encunyat els acrònims LAPAO (*lengua aragonesa propia del área oriental*) i LAPAPYP (*lengua aragonesa propia de las áreas pirenaica y prepirenaica*) per tal de referir-se al català i a l'aragonès, respectivament (López Susín, 2018: 213). Si bé hi ha certes diferències quant a la zonificació lingüística de l'Aragó, la resta del contingut és força similar. Tanmateix, igual que la Llei del 2009, no serví per desenvolupar cap mena de política lingüística decidida.

En aquest sentit, la IX legislatura (2015-2019), amb un govern de coalició PSOE-CHA, és la que ha suposat un major avenç. Tal com fa constar el mateix López Susín, el 2015 es creà per primera vegada una Direcció General de Política Lingüística del Govern d'Aragó (DGPLA). El 2016 es dotà la DGPLA de personal i d'un pressupost de 532.000 euros, augmentat fins als 734.000 el 2018 (López Susín, 2018: 214-215). També el 2016, es creà la Comissió Assessora de Toponímia del Govern d'Aragó, que s'ha encarregat d'establir la toponímia dels pics de més de tres mil metres i de certes comarques de l'Alt Aragó, i s'establiren *ofizinas de lengua aragonesa* a Osca i Saragossa, amb delegacions comarcals (López Susín, 2018: 213-214). Aquestes polítiques lingüístiques estan emparades per la Llei de llengües de 2013, de la qual només s'ha modificat la manera com s'anomenen les llengües minoritàries de l'Aragó; de nou, s'hi parla d'aragonès i català.

En l'àmbit de l'educació, en què “se han centrado la mayor parte de esfuerzos habida cuenta de la importancia que tiene para el mantenimiento de cada una de las lenguas”, s'han desenvolupat i fixat els currículums de la matèria d'aragonès per a primària, secundària i batxillerat, i s'ha desenvolupat un programa pilot, en col·laboració amb la Universitat de Saragossa, per fer de l'aragonès la llengua vehicular a l'ensenyament infantil: s'ha dut a la pràctica el curs 2016-2017 amb 130 nens de 7 localitats de l'Alt Aragó, amb materials escrits en la varietat de cadascun d'ells (López Susín, 2018: 220). En relació amb això, s'ha augmentat el nombre de professors d'aragonès de 6 a 15 a primària i de 2 a 5 a secundària, així com el nombre d'alumnes, per la qual cosa s'ha creat també una borsa de professorat interí (López Susín, 2018: 220), i s'ha creat la Càtedra Johan Ferrández d'Heredia a la Universitat de Saragossa (Eito i Marcuello, 2019: 9). Finalment, a part dels nombrosos programes de dinamització cultural a l'escola i la recuperació del seminari de professorat de català i aragonès, s'ha adequat la certificació de l'aragonès al Marc europeu comú de referència per a les llengües i s'ha previst la incorporació —no desenvolupada encara— de l'aragonès a les escoles oficials d'idiomes de l'Aragó (López Susín, 2018: 220-221).⁷

Podem constatar, doncs, que des de l'aprovació de l'Estatut del 2007 s'ha desenvolupat un marc jurídic lleugerament més favorable per a la preservació de l'aragonès i, tímidament, a la seva estandardització; sobretot, cal destacar les accions de política lingüística dutes a terme els últims quatre anys, que representen “un contexto favorable en términos institucionales y políticos, como nunca antes” (Eito i Marcuello, 2019: 9). Tanmateix, la manca de concreció legislativa quant a l'ensenyament de l'aragonès a l'escola, la manca de formació del professorat i de prestigi de la llengua, de referents cultes que parlin aragonès,⁸ així com l'existència d'un model d'ensenyament de llengua obsolet (Campos Bandrés, 2018: 161-165), posen en perill qualsevol mena de política lingüística favorable a la revitalització de l'aragonès. El marc jurídic i polític encara és, tot i haver suposat un gran avenç, insuficient.

Paral·lelament, també constatem que aquestes polítiques lingüístiques poden ser endebades si no es remeia urgentment la qüestió de la transmissió intergeneracional de la llengua. Tota estandardització de l'aragonès que pugui acompanyar la política lingüística de la DGPLA, amb els beneficis que podria suposar per a la seva revitalització, no pot fructificar sense una comunitat de parlants viva i vivaç (vid. Barrieras i Ferrerós, 2018).

Ara bé, la transmissió lingüística, per bé que es pot afavorir des de les institucions amb mesures que prestigii la llengua, fent-la la llengua vehicular a l'escola, creant-hi mitjans de comunicació, etc., depèn en última instància de la decisió dels pares de parlar-la o no als fills. Una decisió que, si bé es manifesta com a individual, té l'arrel en discursos i actituds lingüístiques alimentades col·lectivament, i travessades per les dinàmiques de poder de cada societat concreta. Com veurem, però, cap dels actors polítics implicats en la

⁶ Consultable [aquí](#).

⁷ Per a més detalls sobre l'activitat de la DGPLA, sobretot pel que fa a la difusió i promoció de l'aragonès, vegeu la [Memoria de Actividades de Septiembre 2015/Septiembre 2018](#).

⁸ La manca de referents cultes s'ha pal·liat lleugerament amb el programa de televisió “[Charrín Charrán](#)”, que s'emet a Aragón TV des del maig del 2019.

revitalització de l'aragonès ha desenvolupat cap estratègia per tal que no es trenqui la poca transmissió que queda i que es pugui recuperar en famílies que l'han parlat tradicionalment. Quins són aquests actors polítics, i què fan?

4 Els actors polítics en pro de l'aragonès

La recerca sobre l'aragonès, molt centrada en la caracterització lingüística i filològica de la llengua, en opinió de Campos Bandrés (2018: 21, amb bibliografia), s'ha vist mancada d'una tradició sociolingüística sòlida comparable a la d'altres llengües minoritzades de l'Estat espanyol, i fins a dia d'avui, encara no ha estat desenvolupada àmpliament. L'autora assenyala que encara cal un cens complet de parlants que incorpori dades quantitatives i qualitatives, un coneixement més detallat del grau de substitució lingüística de cadascun dels dialectes aragonesos i de la situació de l'aragonès a les aules, així com de les relacions sociolingüístiques i dels vincles entre els parlants dels diversos dialectes i, també, entre els parlants patrimonials i els neoparlants (Campos Bandrés, 2018: 22). D'aquests punts, Campos Bandrés (2018) ha contribuït a un millor coneixement de la situació de l'aragonès a l'escola i de les actituds lingüístiques tant de parlants d'aragonès com de castellà. Igualment, ens podem congratular per l'aparició de l'estudi d'Eito i Marcuello (2019), en què s'aprofundeix en el sistema d'actors polítics en pro de l'aragonès, com es relacionen i interactuen (Eito i Marcuello, 2019: 9), i que ens servirà per caracteritzar els defensors de l'aragonès i esbossar les accions que es fan possibles i necessàries dins d'aquest marc de relacions (Eito i Marcuello, 2019: 11).

4.1 Associacionisme i parlants patrimonials

L'associacionisme aragonès compta, segons Eito i Marcuello, amb vint-i-quatre entitats registrades oficialment, a part de moltes altres que han fet i fan accions esporàdiques en favor de l'aragonès. Malgrat l'heterogeneïtat del món associatiu, els autors identifiquen tres entitats que són capaces de crear discurs, corrents d'opinió i influir en les accions i el posicionament ideològic de la resta d'associacions: el Consello d'a Fabla Aragonesa (CFA), la Societat Lingüística Aragonesa (SLA) i l'Estudio de Filología Aragonesa (EFA) (Eito i Marcuello, 2019: 33), creat el 2006 de resultes del II Congreso de l'Aragonés⁹ amb l'objectiu de ser l'autoritat lingüística de l'aragonès; per aquest motiu, també es fa dir Academia de l'Aragonés. El que els autors han detectat és que, entre aquestes associacions, hi ha posicions molt divergents i enrocades respecte a qüestions tant filològiques com socials, i que giren al voltant de tres punts: 1) el model de llengua (estàndard), 2) les normes gràfiques (com a símptoma de l'anterior)¹⁰ i 3) l'autoritat sobre la llengua. D'aquestes diferències se n'ha fet mala sang fins al punt d'arribar a desqualificacions personals i crear enemistats entre els integrants d'aquestes associacions, quelcom que en desprestigia el conjunt (Eito i Marcuello, 2019: 34-37) i que els autors qualifiquen de "balcanització de l'aragonès" (Eito i Marcuello 2019: 36, seguint Eito i Marcuello, 2013-2014). Aquesta manca d'unanimitat, sumada a la manca de reconeixement per parts dels poders públics, dificulta granment l'establiment d'una llengua estàndard aragonesa (Mott, 2010: 78-80).

Més enllà d'aquestes desavinences, però, destaca l'abisme que separa el món associatiu i els parlants patrimonials. Eito i Marcuello informen que, durant la seva investigació, han trobat que molts parlants patrimonials relacionen el món associatiu amb la denominada *fabla*, un terme que usen amb connotació negativa per referir-se a qualsevol intent de crear una varietat codificada per a l'aragonès, amb la qual no se senten representats. A més, relacionen l'associacionisme amb un sociotipus d'"urbanita" castellanoparlant que s'acosta a l'aragonès per curiositat, com a experiment o a la cerca de les arrels perdudes d'una comunitat idealitzada, sense tenir en compte els parlants patrimonials que mantenen viu bona part d'aquest patrimoni lingüístic (Eito i Marcuello, 2019: 26-27). Malgrat que els crítics amb el model de llengua del CFA —com hem vist més amunt, l'SLA, però també l'EFA— fa temps que promouen models alternatius per apropar la llengua codificada als parlants, la majoria d'aquests encara s'identifica amb el seu dialecte i les normes ortogràfiques arrelades a la tradició literària pròpia, normalment de base castellana (Eito i Marcuello, 2019:

⁹ Se'n poden consultar les actes [aquí](#).

¹⁰ Cada associació ha desenvolupat la seva grafia pròpia. Un fet molt il·lustratiu sobre aquestes desavinences és el resultat de l'arbitratge per a l'ortografia de l'aragonès promogut per la DGPLA, que reuní tres experts de renom internacional i d'acord amb les associacions, les quals es comprometeren a acatar-ne el resultat. En sortí la *Grafia aragonesa de compromís*, que des de llavors usa la DGPLA, però que fou rebutjada per totes tres associacions malgrat haver-se compromès a acatar-les (López Susín, 2018: 225-229). Arran d'això, la DGPLA s'ha convertit en un contrincant més de les associacions (Eito i Marcuello, 2019: 42).

28). En resum, la distància que hem recollit és entre neoparlants i parlants patrimonials i, més concretament, entre les legitimitats que uns i altres creuen tenir sobre la llengua: els uns, per ser experts i militants de la llengua; els altres, per ser els parlants “d’allò que es parla realment” (Eito i Marcuello, 2019: 22).

Ara bé, l’aragonès no es pot salvar ni revitalitzar només amb els parlants patrimonials o els neoparlants. Per una banda, la despoblació crònica de les terres de l’Alt Aragó —quelcom que s’hauria de combatre políticament si no es vol abocar a la misèria i a l’anomia els seus habitants— fa força improbable que l’aragonès sobrevisqui sense mantenir una base de parlants a les ciutats (Eito i Marcuello, 2019: 30-32). Els que ja en formen part —els neoparlants de les associacions— volen una llengua estàndard per a la seva vida urbana i “moderna”, i això ja es pot considerar una raó de pes per desenvolupar-la. Però, a més, una llengua estàndard per a l’aragonès podria permetre guanyar encara més neoparlants, atrets per una varietat que “es pot fer servir per a tot” en contraposició a les variants de l’aragonès patrimonial que perceben com a rurals i inútils. És necessari, doncs, tenir en compte el que volen els (neo)parlants dels centres urbans. D’altra banda, cal escoltar i comptar amb els parlants patrimonials per a qualsevol acció revitalitzadora, ja que són ells els principals afectats per la substitució lingüística i són ells els que encara serveixen el cosmos de la llengua i la riquesa lingüística de cadascun dels dialectes.

Per tant, per poder albirar un futur per a l’aragonès, el primer que cal és recosir el teixit associatiu, que es produeixi un acostament real amb els parlants, i bandejar els usos exclusivistes i patrimonialistes de la llengua (Eito i Marcuello, 2019: 38): els pertany a tots i els pertoca a tots revitalitzar-la. Quant a les associacions, tal com afirmen els informants, cal que posin el focus en iniciatives que estiguin lluny dels punts de fricció, és a dir, el model de llengua, la grafia i l’autoritat lingüística (Eito i Marcuello, 2019: 36). De la mateixa manera, és necessari desenvolupar fòrums de trobada entre les associacions, que permetin coordinar les accions que es duen a terme i desenvolupar “conjunts d’acció” per tal d’afavorir-ne, així, la “complementarietat funcional” i evitar que competeixin entre elles per les mateixes activitats; és a dir, cal promoure’n l’especialització (Eito i Marcuello, 2019: 56-57). Però, sobretot, així ho indiquen els informants, cal que hi hagi una treva entre les associacions, que no es faci més mala sang, i que hi entri una nova fornada que no estigui tan marcada pel ressentiment i la malvolença dels últims anys (Eito i Marcuello, 2019: 60-61).

Per la seva banda, els parlants patrimonials que defensen la seva pròpia varietat davant de qualsevol llengua estàndard, i malgrat la distància de les associacions, cal que reconeixin que sense les iniciatives d’aquestes estarien molt pitjor: és significatiu que aquests parlants patrimonials, mancats de recursos, no han tirat endavant cap mena d’iniciativa pròpia: ben significativament, fins que no es va començar a ensenyar a les escoles l’*aragonés comú*, cap dialecte hi havia tingut presència (Eito i Marcuello, 2019: 30). Malgrat tot, hi ha dos punts en què associacions i parlants patrimonials coincideixen unànimement: 1) la transmissió intergeneracional està interrompuda i 2) l’escassa vitalitat de la llengua (Eito i Marcuello, 2019: 44).

Queda clar, doncs, que l’existència d’actors polítics a favor de l’estandardització és una arma de doble tall en el cas de l’aragonès. La situació d’estancament que s’ha generat obliga que les estratègies per revitalitzar l’aragonès hagin de deixar de banda l’obsessió per la llengua estàndard: fins a dia d’avui, cap dels models proposats no ha canviat substancialment les percepcions i representacions lingüístiques dels parlants patrimonials i, principalment, ha generat tensions, conflictes i desunions entre associacions, neoparlants i parlants patrimonials. A hores d’ara, doncs, qualsevol política lingüística ha de centrar-se en el manteniment i la recuperació de la transmissió dels vernacles perquè tornin a ser llengües d’ús quotidià en les relacions socials primàries. Amb aquestes circumstàncies, entossudir-se en la creació d’una llengua estàndard quan es perd la meitat dels parlants a cada generació és simplement un suïcidi lingüístic. Com bé assenyalen Eito i Marcuello (2019: 46):

“el continuum del aragonés, territorialmente y socialmente hablando, está quebrado. Por eso es fundamental establecer planteamientos y acuerdos que no choquen con las percepciones de las comunidades locales de hablantes. La revitalización y uso del aragonés no ha de percibirse de forma negativa ni tampoco como un modo de recuperar un pasado arcaico.”

Tanmateix, la voluntat de parlar una llengua va molt lligada a la percepció de la seva utilitat per a la vida “moderna”, quelcom que la manca d’una llengua estàndard pot dificultar. És per això que Eito i Marcuello proposen, partint de les converses amb els actors implicats, quatre possibles solucions al problema de

la llengua estàndard que permetin donar visibilitat a l'aragonès tot evitant els conflictes que hem anat assenyalant: a) coexistència de diverses normes, qualssevol; b) poques normes, però jerarquitzades; c) norma de consens temporal; d) cap norma (Eito i Marcuello, 2019: 47-48). Aquestes propostes, però, que tenen la virtut d'haver pres en consideració les relacions establertes entre els actors polítics en pro de l'aragonès i les actituds lingüístiques dels parlants, tenen la seva condició de possibilitat en l'escenari polític que s'ha obert amb les eleccions aragoneses del maig de 2019.

És per això que, en el proper subapartat, prendrem en consideració els plantejaments dels partits polítics amb representació parlamentària, els quals no han estat objecte d'anàlisi detallat a Eito i Marcuello (2019), potser pel fet de ser un coneixement compartit per la societat aragonesa. A fi que els lectors no aragonesos puguin tenir una visió completa del panorama sociopolític que condiciona el futur de l'aragonès, i a fi de situar el lloc que pot ocupar una llengua estàndard aragonesa en els propers anys respecte a la revitalització lingüística, ara analitzarem les propostes i accions polítiques dels partits de l'Aragó, amb especial atenció a l'escenari sorgit de les eleccions autonòmiques del 26 de maig de 2019.

4.2 Partits polítics

A l'apartat 3 sobre el marc polític i jurídic, ja hem vist quins partits han millorat lleugerament aquest marc mitjançant les seves tasques parlamentàries: primer, la Llei de llengües de 2009, aprovada pel PSOE i la CHA; segon, la política lingüística més decidida de la història de la democràcia de l'Aragó, que té com a símbol la creació de la DGPLA, duta a terme per la coalició de govern PSOE-CHA amb el suport de PODEMOS-EQUO i IU. La Llei del 2013, aprovada pel PP i el PAR, és difícilment interpretable com una acció de política lingüística proactiva, sinó més aviat com una resposta de tall ideològic a remolc de la Llei de 2009, com deixa clar el fet que la modificació més significativa fou la invisibilització de l'aragonès i el català rere acrònims sense cap mena de base sociolingüística ni antropològica. En aquests fets, doncs, es constata que no hi ha una política lingüística d'estat (Eito i Marcuello, 2019: 43), ja que són només dos els partits que han dut la iniciativa en aquest sentit. Més enllà de la retòrica i dels programes electorals, PSOE, CHA, PODEMOS-EQUO i IU són els únics partits amb representació que han volgut materialitzar un marc jurídic i polític lleugerament favorable a la preservació del patrimoni lingüístic aragonès amb l'aprovació dels pressupostos de 2016 i els subsegüents.

Tenint en compte el que acabem d'exposar, si volem preveure els escenaris de futur de l'aragonès, hem de posar l'atenció en la correlació de forces que ha sorgit de les eleccions aragoneses del 2019, que es reflecteix en la composició parlamentària següent (majoria absoluta: 34 escons): PSOE, 24; PP, 16; Cs, 12; PODEMOS-EQUO, 5; CHA, 3; VOX, 3; PAR, 3; IU, 1.¹¹ Lamentablement, les forces que van aprovar els pressupostos que han permès tirar endavant la creació de la DGPLA i de les polítiques lingüístiques que hem esmentat (PSOE, CHA, PODEMOS-EQUO i IU) (Lasmariás, 2016), només van obtenir 33 escons i, per tant, no poden aplicar una política lingüística continuïsta sense el suport d'alguna altra força. D'altra banda, tot i que el centredreta i la dreta (PAR, PP, Cs, VOX) van sumar la majoria absoluta, la possibilitat que aquestes forces poguessin desarticlar les polítiques lingüístiques de l'última legislatura va quedar descartada després del pacte de coalició anunciat per PSOE i PAR a principis de juny del 2019 (Marcos, 2019).

Si analitzem els programes de les dretes, l'únic en què ens podem basar per preveure les polítiques lingüístiques que podrien haver desenvolupat, trobem que tots excepte VOX, que vol derogar la Llei de llengües i tancar les acadèmies de llengua (Vox, 2019: 1 i 3), esmenten la preservació del patrimoni lingüístic aragonès. La majoria, però, no passa de la correcció política i no planteja cap mena de política lingüística concreta, a part que afegeixen matisos com els següents: Cs afirma que la preservació de les llengües d'Aragó no ha d'anar vinculada a projectes polítics excloents, de confrontació i de divisió (Ciudadanos, 2019: 32), i el PP s'oposa a la uniformitat de "la lengua catalana y la fabla por su falsedad histórica y por la ideología nacionalista que traslada" (Partido Popular, 2019: 38). De fet, el PAR és l'únic partit d'aquest bloc que menciona una acció concreta per a la promoció de l'aragonès, concretament sobre l'ensenyament a l'escola, el qual promet garantir a les zones tradicionals de parla (Partido Aragonés, 2019: 38). Això explica, en part, que històricament sigui el partit més votat pels parlants d'aragonès (Llera, 2001: 141) i per aquells que se senten més aragonesos que espanyols o només aragonesos (Llera, 2001: 169).

¹¹ [Aquí](#) es poden consultar els resultats.

Quant als partits de centreesquerra i esquerra, destaca el fet que el PSOE no reivindicar les polítiques lingüístiques dutes a terme durant la legislatura passada ni plantejar nous horitzons per a la nova legislatura (Partido Socialista Obrero Español, 2019). Això fa pensar que les polítiques lingüístiques de la legislatura 2015-2019 s'hagin d'explicar per la necessitat del PSOE d'acontentar els socis de govern de la CHA. De fet, alguns sectors oficials creuen que la CHA té el control de la DGPLA (Fernández, 2018). La hipòtesi que el PSOE s'hagi vist obligat a cedir en qüestions de política lingüística no sembla escabellada si veiem el programa electoral de la CHA, que reivindica la feina feta, aporta propostes per a l'aragonès per a la nova legislatura i és l'únic partit que fa un ús públic de l'aragonès.¹² Les mesures de la CHA inclouen, entre d'altres, mantenir les polítiques lingüístiques de la legislatura anterior, codificar les llengües, fer-les cooficials amb el castellà, promoure'n l'ús social, normalitzar-ne la presència als mitjans de comunicació, ensenyar-les en hores lectives i augmentar el pressupost de la DGPLA (Chunta Aragonesista, 2019: 12-14). Aquestes mesures són gairebé del tot coincidents amb les d'IU que, a més, advoca per una nova llei de llengües (Izquierda Unida, 2019: 107-108). PODEMOS-EQUO afirma voler fer complir la Carta europea de les llengües regionals i minoritàries subscripta per Espanya el 1992, garantir els drets dels parlants i, també, l'ensenyament (Podemos-Equo, 2019: 56 i 62).

Del que hem vist se'n deriva que, dels tres escenaris de futur previstos per Eito i Marcuello (2019: 64-66) —1) inacció, 2) mediació entre els actors polítics i 3) institucionalització forta de l'aragonès—, l'únic que pot suposar una estandardització i institucionalització forta de l'aragonès és un pacte per l'esquerra. De manera força esperançadora, aquest pacte s'ha materialitzat amb la investidura de Javier Lambán, però, sobretot, amb la formació d'un govern de coalició integrat per PSOE, PODEMOS-EQUO, PAR i CHA, i que a més compta amb el suport extern d'IU (Portillo, 2019). En altres paraules, la IX legislatura de les Corts d'Aragó té un govern que necessita el suport de dues forces que parlen explícitament de “normativitzar” l'aragonès (CHA i IU) i una força que vol fer complir la Carta europea de llengües regionals i minoritàries (PODEMOS-EQUO). Aquests partits poden fer de contrapès al PSOE, que renega de les polítiques lingüístiques de l'última legislatura, i al PAR, que advoca per mantenir l'statu quo (ensenyament de l'aragonès com a assignatura optativa). El paper de les forces d'esquerres serà determinant pel que fa a les possibilitats d'aplicar una política lingüística continuïsta i d'afrontar el repte de crear consens al voltant d'una o diverses grafies, així com de mitjançar entre els diversos actors polítics per aconseguir revertir la pèrdua de parlants i revitalitzar la llengua. A manca d'accions concretes, cal concloure que s'ha materialitzat el millor dels escenaris possibles per al futur de l'aragonès.

5 Conclusions

A partir d'una descripció centrada en tres factors determinants per a l'estandardització de qualsevol varietat (economia i demografia, marc jurídic i polític i actors polítics a favor de l'estandardització), hem pogut comprovar que l'estandardització de l'aragonès, a dia d'avui, difícilment pot tenir èxit. Si bé el marc jurídic i polític permet desenvolupar certes polítiques lingüístiques per a la preservació del patrimoni lingüístic de l'Aragó, i malgrat l'existència d'actors polítics que treballen en aquest sentit, hem corroborat que aquestes condicions són insuficients per a la revitalització de l'aragonès. Per una banda, hi ha unanimitat en el món associatiu quant a la necessitat de dotar l'aragonès d'una llengua estàndard: això ho demostra el fet que el Consello d'a Fabla Aragonesa, la Societat Lingüística Aragonesa i l'Estudio de Filología Aragonesa han elaborat els seus propis models de llengua estàndard. D'altra banda, aquesta unanimitat no existeix pel que fa a les especificitats d'aquest model, cosa que ha generat molts conflictes en les últimes dècades, ni tampoc entre els partits polítics: només la Chunta Aragonesista (CHA) i Izquierda Unida (IU) parlen explícitament de la necessitat de “normativitzar l'aragonès”. Igualment, la majoria de parlants patrimonials no senten la necessitat d'un estàndard i, històricament, no s'han sentit representats pels models proposats. A tot això, cal sumar-hi que el marc jurídic és força inconcret sobre qüestions com l'ensenyament i que, a més, és inestable: són pocs els actors polítics parlamentaris disposats a fer-lo valdre, defensar-lo i millorar-lo.

A causa d'aquestes circumstàncies força desfavorables, i malgrat les polítiques lingüístiques sense precedents que s'han dut a terme a l'Aragó durant els últims quatre anys, el millor per assegurar el futur de la llengua és treballar sobre els consensos existents entre tots els actors polítics: la transmissió lingüística i la vitalitat de la

¹² Molts dels continguts del seu [web](#) estan escrits en aragonès.

llengua. Dit això, i sabent que una llengua estàndard pot tenir efectes beneficiosos en el procés de revitalització (prestigi, nous àmbits d'ús, percepció d'utilitat, canvi en representacions lingüístiques, predisposició a emprar la llengua i transmetre-la), no s'ha de renunciar a la idea mateixa de dotar l'aragonès d'una norma: simplement cal adaptar aquesta aspiració a les representacions dels parlants i al context sociopolític actual. En aquest sentit, el govern de coalició que s'ha format arran de les eleccions autonòmiques del 26 de maig 2019 permet albirar la possibilitat que es produeixi una mediació entre tots els actors polítics, una institucionalització forta de l'aragonès o la convivència de diverses normes. El futur immediat de l'aragonès depèn, en gran part, de la voluntat del govern de PSOE, PODEMOS, PAR i CHA d'aplicar polítiques lingüístiques continuïstes i de la voluntat de planificar la revitalització lingüística dels pròxims anys a partir dels consensos socials existents.

Referències bibliogràfiques

- Barrieras, Mònica, i Ferrerós, Carla (eds.). (2018). *Transmissions. Estudis sobre la transmissió lingüística*. Romanyà del Vallès: Eumo Editorial.
- Campos Bandrés, Iris Orosia. (2018). *Lengua minorizada y enseñanza. Actitudes, metodologías y resultados de aprendizaje en el caso del aragonés*. Saragossa: Prensas de la Universidad de Zaragoza.
- Chunta Aragonesista. (2019). [#CHA cumple. Programa electoral. Elecciones autonómicas 2019](#). (Consultat l'11 de juny de 2019).
- Ciudadanos. (2019). [“¡Vamos!” Aragón. Programa Elecciones Autonómicas Aragón 2019](#). (Consultat el 10 de juny de 2019).
- Eito, Antonio, i Marcuello, Chaime. (2013-2014). A balcanización (grafica) de l'aragonés. Una reflexión dende la soziolochiya. *Luenga & Fabras, 17-18*, 145-150.
- Eito, Antonio, i Marcuello, Chaime. (2019). *Análisis prospectivo y escenarios sociales de las lenguas propias de Aragón. El caso del aragonés*. Saragossa: Universidad de Zaragoza.
- Fernández, Andoni. (5 d'octubre de 2018). [La política lingüística del Gobierno de Lambán podría pasarle factura al PSOE](#). *Moncloa. Política, poder, pasión*. (Consultat l'11 juny 2019).
- Izquierda Unida. (2019). [Un Aragón que lucha](#). (Consultat l'11 juny 2019).
- Lasmariás, Pepe. (30 de gener de 2016). [Aragón tiene presupuestos para 2016](#). *SER*. (Consultat el 7 de juny de 2019).
- Llera, Francisco José (dir.). (2001). *Estudio sociolingüístico de las hablas del Alto Aragón*. Bilbao: Equipo Euskalbarómetro. Departamento de Ciencia Política y de la Administración de la Universidad del País Vasco.
- López Susín, José Ignacio. (2013). Informe: el aragonés en el siglo XXI. Saragossa: Rolde de Estudios Aragoneses.
- López Susín, José Ignacio. (2018). Política lingüística de Aragón: estado de la cuestión. Dins Javier Giralt i Francho Nagore (ed.), *Lenguas minoritarias en Europa y estandarización*. Saragossa: Prensas de la Universidad de Zaragoza.
- Marcos, José. (7 de juny de 2019). [El pacto de PSOE y PAR imposibilita una coalición de derechas en Aragón](#). *El País*. (Consultat el 8 de juny de 2019).
- Moseley, Christopher. (2010). *Atlas de las lenguas del mundo en peligro* (2a ed.). París: Organización de las Naciones Unidas para la Educación, la Ciencia y la Cultura.
- Mott, Brian. (2010). The present state of Aragonese. *Dialectología, 5*, 65-85.
- Partido Aragonés. (2019). [El centro necesario. Aragón, mi pasión](#). (Consultat el 10 de juny de 2019).

- Partido Popular. (2019). [Centrados en tu futuro. Piensa en Aragón. Programa Electoral Elecciones Autonómicas 2019](#). (Consultat el 10 de juny de 2019).
- Partido Socialista Obrero Español. (2019). [Juntos por Aragón. Program Electoral Autonómicas Aragón 2019](#). (Consultat l'11 de juny de 2019).
- Podemos-Equo. (2019). [Aragón, contigo. Programa electoral 2019](#). (Consultat l'11 de juny de 2019).
- Portillo, Javier. (31 de juliol de 2019). [Javier Lambán es elegido presidente de Aragón y gobernará con otros tres partidos](#). *El País*. (Consultat el 2 de setembre de 2019).
- Reyes, Anchel, Gimeno, Chabier, Montañés, Miguel et al. (2017). L'aragonés y lo catalán en l'actualitat. Análisi d'o Censo de Población y Viviendas de 2011. Saragossa: Seminari Aragonés de Sociolingüística de la Universidad de Zaragoza.
- Tomàs, Xavier. (2006). [L'aragonès: l'angoixa d'una llengua mancada de planificació lingüística](#). *Societat de Lingüística Aragonesa*.
- Vox. (2019). [Aragón por España. Programa Elecciones a Cortes de Aragón \(siete ideas\) Mayo 2019](#). (Consultat el 10 de juny de 2019).